

Dr. habil. Horváth Tibor¹

MAGYARORSZÁG AKNA- ÉS LŐSZERMENTESÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETE. A KEZDETEK 1944 – 1948

(HUNGARIAN REINFORCEMENT AND DISTRIBUTION THE BEGINNINGS HISTORY 1944 – 1948)

A II. Világháború során 1944. szeptember 23. és 1945. április 4-e közötti több mint félév alatt a szembenálló felek mintegy egymilliónyi katonája vívta Magyarország területén az elkeseredett ütközetek sorát. A háború következtében Magyarország megelőző történelmében soha nem látott mennyiségű akna, bomba és más robbanószerkezet került alkalmazásra. Ezek többsége felrobbanva a szembenálló felekből és a polgári lakosságból közel félmillió embert, több tízezer lakó- és középületet, ipari létesítményt, közlekedési és közműtárgyat semmisített meg.

Kulcsszavak: háború, ütközet, akna, bomba, robbanószerkezet

During the II. World War, over half a year between April 23, 1944 and April 4, 1945, about one million soldiers of the opposing parties fought the desperate battles in Hungary. As a result of the war, unprecedented amounts of mines, bombs and other explosive devices were used in Hungary's preventive history. Most of them exploded from the opposing sides and nearly half a million people from the civilian population destroyed tens of thousands of homes and public buildings, industrial facilities, transport and public utilities.

Kulcsszavak: war, battle, mines, bombs, explosive devices

BEVEZETÉS

A II. Világháború során 1944. szeptember 23. és 1945. április 4-e közötti több mint félév alatt a szembenálló felek mintegy egymilliónyi katonája vívta Magyarország területén az elkeseredett ütközetek sorát.

A háború következtében Magyarország megelőző történelmében soha nem látott mennyiségű akna, bomba és más robbanószerkezet került alkalmazásra. Ezek többsége felrobbanva a szembenálló felekből és a polgári lakosságból közel félmillió embert, több tízezer lakó- és középületet, ipari létesítményt, közlekedési és közműtárgyat semmisített meg. Ugyanekkor ezekből a robbanószerkezetekből az ország felszabadulása után a romok között és a települések minden zugában, szántóföldeken, réteken, erdőkben és vizekben igen sok elszórt, kilőtt, ledobott vagy telepített robbanószerkezet maradt vissza a földfelszínen vagy különböző mélységbe lefűrödve.

¹ Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Katonai Vezetőképző Intézet, Összhaderőnemi Műveleti Tanszék egyetemi docens, intézetigazgató, E-mail: horvathtibor@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0003-4742-847X

Mind ezek nemcsak akadályozták a békés élettel együtt járó tevékenységeket, hanem nagyszámban szedték áldozataikat is a lakosságból.

E veszélyhelyzet olyan politikai, társadalmi, katonai körülményekkel párosult, amikor az ország előző államgépezete szétzúzódott, kormánya is csak ideiglenes kormány volt az újonnan létrejött államhatalmi szervek feladataikat maguk is tanulták.

AKNAMENTESÍTÉS ÉS TŰZSZERÉSZTEVÉKENYSÉG 1944 – 1948.

Az ország lakosságának akna, bomba, lőszer veszélyeztetettsége, a veszélyeztetettség foka, fő területei

A veszélyforrások egy része 1944-ben – még mielőtt az ország területe a szárazföldi erők küzdelmének színterévé változott volna – az ország német megszállását követő angolszász légi erő magyarországi tevékenysége következtében állt elő. Ennek során a Földközi-tengeri hadászati légi erő (továbbiakban: MASAF) kötelékébe tartozó 15. USA AF (hadászati légihadsereg) mintegy 1200 bombázó és az angol RAF 205 GP hadászati bombázó csoport (kilenc bombázó század) 1944. január 23-tól 1945. március 22-ig 62 alkalommal több ezer repülőgép bevetésével hajtott végre légitámadást az ország stratégiai célpontjai (városok, ipartelepek, közlekedési csomópontok) ellen, melyek közül egyes célokat több alkalommal is súlyos bombázások érték.

1. kép Egy amerikai Liberátor kioldja bombáit²

Ez idő alatt légitámadást szenvedett helységek között voltak: Budapest, Szeged, Cegléd, Szolnok, Miskolc, Komárom, Győr, Sopron, Tata, Szombathely, Hegyeshalom,

² Elter Tamás: Tűzvihar Magyarország felett. <http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20150725-masodik-vilaghaboru-legitamadas-bombazas-vadaszgep-bombazogep-bombazo-offenziva.html>, letöltve: 2017. 12. 30.

Székesfehérvár, Nagykanizsa, Kaposvár, Pét, Pétfürdő, Szöny, Almásfüzitő, Bánhida, Hatvan, Békéscsaba, Nyíregyháza, Ráckeve, Szigetszentmiklós, Csepel, Ferihegy, Börgönd, Veszprém, Dunaradvány Mosonmagyaróvár és még mintegy 25 kisebb település.

2. kép Lágymányos (Déli vasúti összekötő-híd) bombázása³

1944 szeptemberétől az ország légterében tevékenykedett a szovjet 5. Légi hadsereg 1100, a 17. Légi hadsereg 965 és az 1. Román Repülő hadtest 170 darab repülőgépe. Ezen erőkkal szemben harcolt a német 4. Légiflotta 850 és a Honi német-magyar vegyes rendeltetésű repülőerők mintegy 700 darab repülőgépe. A két fél részéről összesen mintegy 1800 repülőgép vett részt a bombázásokban folyamatosan a féléves küzdelem alatt.

Az ország belső élete felett a győztes antifasiszta országok képviselőiből megalakult Szövetséges Ellenőrző Bizottság (továbbiakban: SZEB) felügyelt és gyakorolta a fő hatalmat.

Az akkori Magyarország politikai, katonai vezetése így kellőképpen fel sem tudta mérni a robbanóeszközök által okozott veszélyeztetettség fokát, méretét, valamint felszámolásának bonyolultságát, erő, eszközigényét, gyakorlati lehetőségeit. Mivel ezt megelőzően ehhez hasonló, az egész ország területére kiterjedő ilyen mennyiségű, különböző jellegű robbanó veszélyforrás nem fordult elő, ezek felderítésére és hatástalanítására szolgáló tapasztalatokkal

³ Elter Tamás: Tűzvihar Magyarország felett. <http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20150725-masodik-vilaghaboru-legitamadas-bombazas-vadaszgep-bombazogep-bombazo-offenziva.html>, letöltve: 2017. 12. 30.

az újonnan megalakult hadsereg vezetése sem rendelkezett. Az egyre szaporodó véres áldozatok – amelyek nemcsak a földosztást, mezőgazdasági munkák és újjáépítés feladatait, de a biztonságos mozgást is akadályozták – váltották ki először spontán kezdeményezésként, majd központilag szervezett tevékenységként az ország akna- és lőszermentesítését.

A tevékenység bonyolultságát jellemezi, hogy bár a munka szervezeti és tárgyi feltételeinek javításával annak befejezését a SZEB 1946. július 16-ig rendelte el, majd a HM a 3/22-1954. számú HB határozat alapján felállított Honvéd Aknakutató zászlóaljjal 1954 végéig tervezték. A tüzszerésztevékenység még a mai napig sem vált befejezetté. A Magyar Honvédség 1. Honvéd Tüzszerész és Hadihajós Ezrede évente 2000-2500 robbanótest bejelentést kezel, eszközöket hatástalanít, mentesít Magyarország területén.

1. ábra Az MH 1. Honvéd Tüzszerész és Hadihajós Ezred címere⁴

A harcokban résztvevő országok légierije által ledobott tömegtelen mennyiségű bombáknak – fajtájuktól függően – 5-10 %-a becsapódás után befulladt, nem robbant fel. A légitámadások során befulladt bombák nagy részét az arcvonal mögött, a hátszágban a korabeli Országos Légóltalmi Parancsnokság tüzszerész alegységei felkutatták és megsemmisítették.

A nehezen megközelíthető helyeken (eltakarítatlan romok között) mezőgazdasági területeken és felszíni vizek alatt, valamint a harctevékenységek helyszínének közelében továbbra is igen nagyszámú befulladt bomba maradt.⁵

Ugyancsak a MASAF akciói keretében a brit királyi légierő (RAF Royal Air Force) 205 BG egységei „Operation Gardening” fedőnévvel a németek dunai olaj és hadianyag szállításának megbénítására 1944. április 8. és 1944. október 5. között aknarakási hadműveletet hajtottak végre a Dunán, Gráben – Vaskapu, Belgrád – Baziás, Baja – Titel, illetve Gönyü – Pozsony szakaszok lezárására.

⁴ A Magyar Honvédség 1. Honvéd Tüzszerész és Hadihajós Ezred Alapító okirat

⁵ A Magyar Honvédség 1. Honvéd Tüzszerész és Hadihajós Ezred parancsnok helyetteseként (tüzszerész) több alkalommal vettem részt mentesítési, hatástalanítási eljárásokban. Itt két esetet emelek ki a befulladt robbanótestek hatástalanításai közül. Az első eset, amikor a robbantáshoz előkészített Északi-vasúti összekötő-híd pillérei mellől kiemelésre került 7 darab egyenként 250 kilogrammos bomba. A második eset, amikor a mai Infopark területén zajló építkezések során először egy 500 kilogrammos bombát, majd másnap egy 1000 kilogrammos bombát fordított ki a munkagép kanala a talajból.

Az olaszországi Foggiából felszálló Wellington E-24J, illetve Halifax típusú gépek 1382 darab aknát dobtak le. Ezek egy része a meder mellé esett, a szállítógépek egy részét a német és magyar légvédelem lelőtte, így körülbelül 1200 darab akna került a Dunába. Ebből egy német összesítés szerint 620 darabot felrobbantottak, illetve kiemeltek. 75 darab önrobbanás miatt elpusztult, mintegy 200 darab robbant hajó alatt, 100 darab pedig a partra vagy távoli területre esett és veszélytelen volt. Ezen adatok alapján 1945-ben csak mintegy 200 darab akna maradhatott meg a Dunában. 1944 végén a német hadvezetőség a szovjet csapatok dunai átkelésének megakadályozására, illetve megnehezítésére 300-400 darab folyami érintőaknát telepített a Dunába. Egyes átkelésre különösen alkalmas folyószakaszokon (Ercsi, Dunaföldvár, Mohács térségében) a mederfenék aknásítása mellett a folyóhoz vezető utakat és partszakaszokat is műszaki zárossal biztosították.

3. kép Almásfüzitőt ért támadás 1944. júliusában⁶

A német csapatok a Soroksár – Tasi Duna ágat a zsilipek kinyitása által folyóvízzé tették és a szovjet hadsereg hadihídjai ellen sodoraknákat eresztettek el.

A Dunántúlon kiépített német fő védelmi öv (Margit – vonal) 220 kilométeres szakaszából 10 kilométert a Velencei tó, 80 kilométert pedig a Balaton védett, mint természetes akadály. A

⁶ Elter Tamás: Tűzvihar Magyarország felett. <http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20150725-masodik-vilagaboru-legitamadas-bombazas-vadaszgep-bombazogep-bombazo-offenziva.html>, letöltve: 2017. 12. 30.

magyar folyamórség síófoki alakulatai elsősorban a Szántód – Tihany közötti hajóutat 1944. december végéig elaknásították. Összesen 310 darab fenékhorgos aknát telepítettek 3 sorban.

A német – magyar hadvezetés a szovjet hadsereg feltartóztatására az ország területén, több terepszakaszon előre kiépített védelmi állásokat hozott létre. A Kárpátok,⁷ valamint a Tisza és Duna vonalának megerősítésén túl ilyenek voltak:

- a Zempléni, Bükk, Mátra hegységek déli lejtőin a „Karola” vonal;
- Budapest térségében az „Attila” vonal;
- a Sió nyugati partján a „Jenő” vonal;
- a Dunántúlon Nagytéténytől – Gyékényesig a „Margit-vonal”;
- a „Margit-vonal” mögött Zámoly, Csór, Várpalota, Balatonfüzfő között az „Olga” vonal;
- Komárom, Kisbér, Veszprémvarsány, Zirc, Veszprém, Balatonfüzfő között a „Klára” vonal;
- a Rába nyugati partvonalán a „Zsuzsanna” vonal;
- Nagykanizsától Észak-keletre a Principális csatorna mögött a „Dorottya” reteszállás.

Elsősorban ezek a védelmi vonalak a köztük lévő reteszállások, az előterükben lévő biztosító erők állásai mentén, valamint a védelmi rendszerek mélységébe vezető – harcoksi támadásra legalkalmasabb – irányok lezárására telepítettek a szembenálló hadseregek harcoksi elleni és gyalogság elleni aknamezőket.

Ugyanakkor a nagymozgékonyaságú hadműveletek, mint Debrecen, Nyíregyháza térségében vívott nagy erőkkel folytatott dinamikus ütközetek, az ország legtöbb nagyvárosának fegyveres harccal való birtokbavétele, a Budapesten bekerített erők felmentési kísérletei, valamint a dunántúli utolsó német offenzíva az előkészített védelmi vonaloknál lényegesen nagyobb területre terjesztette ki a harcok határait, melynek következtében a tüzérségi és aknavető tüztevékenység lényegében az ország egész területét átfogta.

A harctevékenységek körzeteiben több millió fel nem robbant aknavető és tüzérségi lövedék, gyalogsági lőszer és kézigránát maradt vissza. Ezek többsége kilőtt, de fel nem robbant szerkezet volt, de nagyszámban előfordultak elhagyott tüzelőállások, egykori lőszerellátó pontok, ideiglenes tábori raktárak területén, utak mentén erdőparcellákban kilövés előtti biztosított gyújtókkal vagy anélkül a talajon lévő lőszer lerakatok. Több bomba és lőszer különböző mőtárgyak rombolásához volt szerelve.⁸

Objektumok, mőtárgyak rombolásához a rendszeresített robbanóanyagokon kívül tömegesen felhasználták szükséganyagként a különféle bombákat,⁹ aknakötegeket, ipari robbanóanyagokat, melyek egy része szintén visszamaradt.

Az ország területén a két fél részéről több mint 6 hónapig – a hadműveleti helyzet és az erőviszonyok változásának függvényében – légvédelmi és páncéltörő lövegek nélkül, 12000-

⁷ Horváth Tibor: Az Árpád vonal. Műszaki Katonai Közlöny 2000:(2-3) pp. 68-72. (2000) Budapest

⁸ Inforádió Egyéb szerzőség: Horváth Tibor (interjú adta); Bombákat találtak az Északi vasúti összekötő hidnál a Dunában. Inforádió, hír-163085, 2007.11.21 (2007)

⁹ Független Hírügynökség Egyéb szerzőség: Horváth Tibor (interjú adta); Féltonnás bombákat emelnek ki a Dunából. hírado.hu, 2007. november 21. (2007) Egyéb/Rádió műsor, TV műsor, film/Közérdekű [3090210]

23000 löveg és aknavető, 1000-2000 harckocsi és rohamlöveg tevékenykedett, amelyek sok ezer tonna lövedékéből a fel nem robbant töredék is milliókat tett ki.

Az elhagyott nagytömegű robbanószerkezetek harmadik veszélyforrását a KUK¹⁰ hadseregének – az országon átvonult német Mackensen¹¹ hadseregnek visszahagyott, a különböző lőszerteremtőkben őrizetlenül elvermelt lőszerkészletei, valamint a Horthysta magyar hadsereg lőszerraktárjaiban és lőterein visszamaradt, ki nem lőtt, kilőtt, de nem robbant, megsemmisítési kísérlet során szétszóródott tüzérségi lövedékei idézték elő. Ezek fő körzetei Táborfalva, Szák, Ostffyasszonyfa, Feldebrő, Kál, Törökbálint körzetekben és az őrizetlenül maradt tüzérségi lőtereken, bombázó tereken voltak.

Az országos helyzetet a háború befejezését követően az alábbi két jelentés is jól jellemezte:

A nagybajomi földigénylő bizottság a Honvédelmi Minisztériumhoz küldött levelében ezt írta: „Az utcák és az egész mezőgazdasági terület annyira el van aknásítva, hogy nincs életbiztonság és a község 18000 katasztrális hold mezőgazdasági ingatlanának területén munkát végezni nem lehet.”

A Kaposvári 41. Honvéd Kiegészítő Parancsnokság 1945. április 19-én kelt jelentése szerint Nyugat és Észak- Kelet Somogyban és a Balaton déli partján közel 170 kilométer hosszú sávban – ahol az arcvonal közel 4 hónapig húzódott – számtalan érintő, tányér, „g” akna, valamint fel nem robbant akna és tüzérségi lövedék fekszik. Nagybajomnál több ezer halott temetetlen, mert az aknamezők miatt a hullák nem közelíthetők meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bucsák Mihály, Csurgó Attila, Horváth Tibor, Láng László, Molnár Sándor, Posta Lajos, Szatai Zsolt, Vörös Mihály: 70 év az életveszély árnyékában: A magyar tüzszerész- és aknakutató alakulatok története 1945-2015. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2015. 229 p.(ISBN:978 963 327 653 2)
2. Horváth Tibor, Szatai Zsolt, Vörös Mihály: Új kihívások az aszimmetrikus hadviselés korszakában. In: Bucsák Mihály, Csurgó Attila, Horváth Tibor, Láng László, Molnár Sándor, Posta Lajos, Szatai Zsolt, Vörös Mihály: 70 év az életveszély árnyékában: A magyar tüzszerész- és aknakutató alakulatok története 1945-2015. 229 p. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2015. pp. 119-142. (ISBN:978 963 327 653 2)
3. Horváth Tibor: Az Árpád-vonal szakmai szemmel (1940-1944), Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum 2000:(4) pp. 6-7. 2000.
4. Horváth Tibor: Az Árpád vonal. Műszaki Katonai Közlöny 2000:(2-3) pp. 68-72. 2000.
5. Inforádió. Egyéb szerzőség: Horváth Tibor (interjú adta), Bombákat találtak az Északi vasúti összekötő hídnál a Dunában. Inforádió, hír-163085, 2007.11.21. 2007.

¹⁰ A német k. u. k. rövidítés (kaiserlich und königlich, magyarul cs. és kir., császári és királyi) az Osztrák–Magyar Monarchia közös intézményeinek megjelölésére szolgált, megkülönböztetésül Ausztria illetve Magyarország saját intézményeitől. Azt fejezte ki, hogy a közös uralkodó intézménye és személye volt a két birodalomrészt összekötő legfőbb kapocs.

¹¹ http://mtdportal.extra.hu/books/barkoczy_klopsch_bela_mackensen.pdf. Letöltve: 2017. 12. 30.

6. Független Hírügynökség, Egyéb szerzőség: Horváth Tibor (interjút adta) Féltonnás bombákat emelnek ki a Dunából, hirado.hu, 2007. november 21. 2007. Egyéb/Rádió műsor, TV műsor, film/Közérdekű [3090210]
7. Elter Tamás: Tűzvihar Magyarország felett.
<http://www.origo.hu/tudomany/tortenelem/20150725-masodik-vilaghaboru-legitamadas-bombazas-vadaszgep-bombazogep-bombazo-offenziva.html>,
letöltve: 2017. 12. 30.